

RELIGINĖS PATIRTIES MATMUO ANTANO VAIČIULAIČIO IR PAULIO CLAUDELIO (PAUL CLAUDEL) KŪRYBOJE

Neringa Klišienė

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedros
doktorantė

Antanui Vaičiulaičiui imponavo moderni, permelkta religinės dvasios prancūzų literatūra: Os-karo Milašiaus, Charles Péguy, Francis Jammeso, François Mauriac, André Maurois, Georges Bernanos, Paul Bourget kūriniai. Lietuvių prozininko simpatijos prancūziškai lektūrai lauke išsiskiria Paulis Claudelis – vienas ryškiausių XX a. religinių autorių. Poetas, kurį prancūzų literatūros tyrinėtojai – Jean Starobinski, Jacques Rivière, Pierre-Henri Simon, Georges Poulet ir kt. – išskiria iš jo bendralaikių, rašiusių religine tematika, tarpo ir apibūdina kaip autorių, šiaipusiai pasaulyje atradusį dvasinio pasaulio analogijas ir atitikmenis, krikščioniškas idėjas „įvilksij“ į jutimiškas formas.

Šio straipsnio objektas – religinė patirtis dviejų itin skirtingų bei skirtingoms kultūroms atstovaujančių autorių – A. Vaičiulaičio ir P. Claudelio – kūryboje. Keliama prielaida, jog religinė patirtis – vienas iš jų meninį pasaulį struktūruojančių veiksmų, kuris leidžia kalbėti apie šių menininkų tekstų giluminę sąsają. Šiuo straipsniu siekiama užčiuopti jų susitikimo pėdsaką religinės patirties plotmėje.

Keletas įvadinių pastabų

Tarpukario Lietuvos literatūrinuose žurnaluose pastebimas domėjimasis P. Claudelio kūryba

(jo vardas mirgėte mirga to meto užsienio literatūrai skirtose apžvalgose¹) nurodo bendresnį kultūrinį pobūdį, labiau siejamą su to meto intelektualine dirva. Prancūzų poetas, remiantis literatūros tyrinėtojos D. Jakaitės išvalgomis, išskyla kaip „simbolinė figūra šatrijiečių estetinio pasaulėvaizdžio pokyčiuose“. Jam skiriama „ypatinga vieta postnatūralistinio „ateities meno“ išivaizdavime“²: „naujojo humanizmo“ propaguotojas ir jo *spiritus movens* – Juozas Keliuotis – ne tik bando savo jėgas, versdamas P. Claudelio *Cinq grandes odes* („Penkių didžiųjų odžių“) fragmentą³, bet ir lietuviškojo modernizmo modelio kūrimą akivaizdžiai paremia ir šio pran-

¹ Juozas Keliuotis, „Poezijos meno problema“, *Granitas / Naujosios literatūros almanachas*, 1930, 7–8; Juozas Keliuotis, „Katalikybės atgijimas moderninėje prancūzų literatūroje“, *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 33, 779–815; Antanas Vaičiulaitis, „Katalikai šiandieninėje prancūzų literatūroje“, *Ateitis*, 1930, 219–220; Antanas Vaičiulaitis, „Kaip pasensta poetai / (Prancūzų literatūros maître'ai)“, *Ateitis*, 1931, 89–94, Dr. H. Platz, „Religijos atgimimas prancūzų literatūroje“, *Židinys*, 1929, 324–329; Otto Steinbrinck, „Paul Claudel“, *Ateitis*, 1930, 40–41; „Paul Claudel apie meną“ / sk. Apžvalga, *Židinys*, 1936, 582; „Paul Claudel žodis akademinėi jaunomenei“, *Židinys*, 1937, 491–492.

² Dalia Jakaitė, „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos draugija, 2002, 121–122.

³ Paul Claudel, „Dvasia ir vanduo“ (vertė J. Keliuotis), *Granitas*, 1930, 104–105.

cūzų poeto kūrybine – estetinė programa, kaip pavyzdį pristatydamas sintetinio meno idealą atliepiančią P. Claudelio kūrybos analizę⁴ (str. „Moderniojo meno orientacija“). Akivaizdu, jog A. Vaičiulaitis – aktyvus „Šatrijos“ draugijos narys, bendradarbiavęs „Naujosios Romuvos“ žurnale, įsitraukia į naujojo krikščioniško humanizmo skleidžiamų idėjų lauką ir yra jų veikiamas.

Tačiau mums rūpi religinis patirties matmuo. Galimų A. Vaičiulaičio ir P. Claudelio kūrybos atitikmenų patirties plotmėje suvokimui parankūs lietuvių autoriaus liudijimai: „Gavėnią teko sutikti su liūdna žinia, kad mirė Paul Claudel. *Jis buvo man iš tų artimųjų – ir nūn kažkaip tuščia paliko* (kursyvas – N. K.). Bet jo kūryba tvers. Aš vis atsimenu, su koku nustebimu ir pasigėrėjimu skaičiau jo „Apreiškimą Marijai“⁵? – rašo A. Vaičiulaitis poetui Alfonsui Nykai-Niliūnui. „Iš tų artimųjų“ – frazė, kurią aiškinti vien literatūrine P. Claudelio įtaka būtų pernelyg nepakankama, veikiau ji liudytų tam tikrą dvasinę sąsąuką, užčiuopiamą bendrą krikščioniškos pasaulėžiūros dominantę, artimą laikyseną.

P. Claudelį, kaip išskirtinę asmenybę, pajunta ir A. Nyka-Niliūnas. Į žinią apie prancūzų poeto mirtį reaguojama nedelsiant, A. Vaičiulaičiui atrašoma tą pačią dieną, gavus laišką: „[...] mirė paskutinis iš dievų, paskutinis tikrai didelis rašytojas, *paskutinis iš tų, kurie ir mano kartai tebeturėjo tokios pačios prasmės, kaip ir Jūs iškei* [kursyvas – N. K.]. Vadinasi, prasidėjo epocha, kurios literatūroje nebėra nė vieno dievo, tik paprasti žmonės. Štai kodėl, man rodos, reikėtų liūdėti. Jūs prisiminkite „L'Annonce fai-

⁴ Juozas Keliuotis, „Moderninio meno orientacija“, *Naujoji Romuva*, 1935, nr. 18, 389–393; nr. 19, 419–422.

⁵ „Iš laiško A. Nykai-Niliūnui. Vašingtonas, 1955 02 23“, *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai / sudarė Virginija Paplauskienė*, Kaunas: Maironio literatūros muziejus, 2006, 156.

te à Marie“ skaitymo išpūdį; man gi dabar grįžta „Odžių“ ritmai ir „Le Soulier de Satin“ gavalas. [...]“⁶. Abiejų kūrėjų sąmonėje fiksuojamas P. Claudelio kūrybos skaitymo išpūdis – gilus, sukrečiantis išgyvenimas. A. Vaičiulaitis labiau ryškina asmenybinių, giluminių santykių, A. Nykai-Niliūnui – tai veikiau didelio poeto („paskutinio iš dievų“), veikusio ketvinto dešimtmečio lietuvių kartos savimone, autoriteto pripažinimas.

A. Vaičiulaičio ir A. Nykos-Niliūno laiškuose bei pastarojo dienoraščiuose („Ilgokai vaikščiojom su Antanu Vaičiulaičiu parke, kalbėdamiesi apie Claudelį (*L'Annonce faite à Marie*)“⁷ išskylantis asmeninio pobūdžio diskursas perauga į kitą lygmenį, sietiną su abiem puikiai pažįstama prancūziškosios kultūros tradicija. Kartu jis paaikškina P. Claudelio fenomeno recepciją tarpukario Lietuvoje ir parodo bei kuria bendrą komunikacijos lauką, kuriame vienas kitą „atpažįsta“ bei „susikalba“ skirtingų kartų rašytojai.

Akivaizdu, jog prieš studijas Sorbonos ir Grenoblio universitetuose (1936–1938 m.), ten klausysis ir P. Claudelio paskaitų⁸, netgi su juo bendraus, A. Vaičiulaitis jau buvo susipažinęs su šio poeto kūryba. 1930 m. *Ateities* žurnale parengia apžvalginį straipsnį apie katalikų kūrybą prancūzų literatūroje, pristatydamas P. Claudelį kaip „gilaus tikėjimo ir originalaus charakterio kūrėją“, kuris stengėsis išreikšti pasaulio

⁶ Alfonso Nykos-Niliūno laiškas Antanui Vaičiulaičiui, Baltimore (1955.II.23), MLLM, sign.: GEK 72559.

⁷ Alfonsas Nyka-Niliūnas, *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 314.

⁸ „Sorbonos universitete literatūros ir filosofijos paskaitas skaito pasaulinio masto įžymybės – Paulis Valery, Paulis Claudelis, Georgas Duhamelis, François Mauriacas, J. Maritainas“. *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai / sudarė Virginija Paplauskienė*, Kaunas: Maironio literatūros muziejus, 2006, 19.

esmę ir viso gyvenimo pagrindą⁹. 1935 m. ke-
liuose *Židinio* numeriuose pasirodo A. Vaičiul-
laičio versti P. Claudelio eilėraščiai („Vidurinis
Tokio mūras“, „Šv. Panelė Vidudienį“), remian-
tis „XX amžiaus“ informacija, matyt, rengėsi
versti ir jo pjesę „L'Annonce faite à Marie“¹⁰.
Susidomėjimą prancūzų poeto kūryba rodo ir
P. Claudelio eilėraščio eilutės parinkimas ro-
mano „Valentina“ VI skyriaus epigrafui.

Santykio abipusįskumą atliepia 1937 m. lie-
tuvų rašytojui paties P. Claudelio dovanojamas
„Apreiškimas Marijai“. Įdomus faktas, jog būta
ir susirašinėjimo su prancūzų poetu: apie pražu-
vusį P. Claudelio laišką A. Vaičiulaitis užsimins
literatūros tyrinėtojai Albertui Zalatoriumi¹¹.

Metodologinė prieiga

A. Vaičiulaitis ir P. Claudelis – religinio išgyve-
nimo siejami autoriai. Žvelgimo į pasaulį per-
spektyva, įimanti religinės patirties, santykio su
būties ir pasaulio visuma, su Dievu liudytų ne
tiek išoriškai pastebimą A. Vaičiulaičio ir P.
Claudelio tarpusavio kūrybinę giminystę, bet
veikia religinę patirtį kaip bendražmogišką,
kūriniuose iškeliančią ir giluminę abiejų pasau-
lėjautos bendrystę.

Į kūrybinės sąmonės veiklą, kylančią iš jutimi-
nės patirties ir į ją nurodančią, žiūrėsime iš feno-
menologinės perspektyvos. Remiantis M. Mer-
leau-Ponty, M. Richiru, patirtis – tai gyvenimo
forma, kuri pačiu netarpiškiausiu būdu esti pir-
ma pažinimo, savo ruožtu jį inspiruoja, leidžia
jam gimti. Pirminėje patirtyje išsisknijusi bet ko-

kia situatyvi, kūniška, asmeninė bei tarpasme-
ninė buvimo erdvė apima ir visą žmogiškąjį pa-
saulį bei jo refleksiją. Tai abipusio susietumo
arba *veikiančio intencionalumo* su pasauliu, ku-
rio pirminė struktūra ir yra „Aš–Kitas–pasau-
lis“ santykiai, liudijimas. Šia linkme mąstant,
galime manyti, jog patirties buvimas leidžia kelti
ir pasaulėvokos¹² klausimus. Tikėjimas šiuo at-
veju suvokiamas ne tik kaip priklausymas kon-
krečiai konfesijai, bet ir kaip buvimo–pasaulyje
nuostata.

Religinė patirtis – tai, kas A. Vaičiulaitį ir
P. Claudelį suartina, juos jungia, įveda į bendrą
jutimo lauką ir leidžia jiems susitikti. Feno-
nologinis santykis arba *susitikimas* reiškia dė-
mesį kitam, kito patirčiai, bet jos nesisavina,
neperima. Susitikimas yra sąlygojamas feno-
nologinio dialogo situacijos, kurioje svarbu ne
tik abu kalbantys – buvimo drauge poliai, bet ir
tas, kas juos jungia, link kur driekiasi pokalbis.
Tas – trečiasis dialogo narys arba, H. Maldiney
žodžiais tariant, „nedalyvaujantis“, yra kalbiškai
nepasirodantis, tačiau niekur nedingstantis pa-
tyrimas: „Pokalbis vyksta tam tikroje atmosfer-
inėje situacijoje, tam tikromis aplinkybėmis,
kuriais persiėmęs kalbančiųjų buvimas; joje įgyja
formą ir siekia išsipildyti jų bendras santykis su
nedalyvaujančiu, apie kurį kalbama (ir kuriam
jie stengiasi suteikti *vieta*) bei diskurso instan-
cija“¹³. Trinario dialogo sampratą, leidžiantį
svarstyti dalyką, yra aptarusi ir literatūros tyri-
nėtoja V. Daujotytė¹⁴.

¹² Kurt Wuchterl, *Religinis protas / Analizė ir kritika*,
Vilnius: Taura / ALK, 1989.

¹³ Henry Maldiney, „Une phénoménologie à l'im-
possible: la poésie“, *Etudes phénoménologiques*, III, nr.
5–6, 1987, 10–11.

¹⁴ Viktorija Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*,
Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, 15,
69; *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akade-
mijos leidykla, 2001, 108–115.

⁹ Antanas Vaičiulaitis, „Katalikai šiandieninėj pran-
cūzų literatūroje“, *Ateitis*, 1930, 219–220.

¹⁰ „Meno ir mokslo kronika“, *XX amžius*, kovo 13,
1937, 4.

¹¹ Albertas Zalatorius, „Liūdesio valandą prie Anta-
no Vaičiulaičio laiškų“, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Bal-
tos lankos, 1998, 171.

Esminis A. Vaičiulaičio ir P. Claudelio kūrybos principas, įteisinamas pasaulio jutimo būdu, nurodo į tokios patirties fenomeną, čia nagrinėjamą erdviškumo ir jutimiškumo aspektais.

„Buvimo–kartu“ su Kitu forma

P. Claudelio literatūrinis debiutas sutampa su simbolizmo aušros periodu. Nors vėlesnioji jo kūryba ir „pralaužia“ šios literatūrinės srovės rėmus (jei simbolizmą suvoksime kaip laiko įrėmintą judėjimą), vis dėlto ji tarpsta po religinės simbolikos ženklų, anot paties poeto, „tik simbolio dėka mes iš tiesų esmiškai artėjame link Dievo“¹⁵. Simbolistiniam menui būdingas sugebėjimas perkelti svorio centrą nuo asmeninių išgyvenimų į universumo sferą. P. Claudelio kūryboje realizuojamas kiek kitaip nei S. Mallarmé, norėjęs pašalinti „bevertę realybę“, ar P. Valéry, savo kūrybą bei apmąstymus pajungusio „grynosios sąmonės“ paieškoms. Priešingai, P. Claudelis labiau aktualizuoja jutimišką būties aspektą, išskeldamas pasaulio, turinčio prasmę, hipotezę. Prancūzų poeto kūryboje išsispaudusi religinė patirtis neatsiejama nuo buvimo–pasaulyje suvokimo: „kas netiki Dievu, netiki *buvimu* (kursyvas – N. K.)...“¹⁶, o jo traktuotės apima tiek poetinę, tiek filosofinę, tiek ir religinę plotmes.

Visų pirma buvimą poetas interpretuoja ir aiškina remdamasis savo paties pasidaryta sąvoka *co-naissance*, kurio variacijoms skirti ištiesi jo kūrybos bei traktato *Poetikos menas*¹⁷ puslapiai. *Co-naissance* išlaiko „pažinti“ ir „kar-

tu–užgimti“ reikšmes, kurios apima gana plačią prancūzų poeto mąstymo įvairovę – nuo poetikos dalykų (pvz.: *Connaissance de Temps*) iki tikrovės suvokimo būdų, regimo pasaulio daiktų ir reiškinių apmąstymų. P. Claudelio „pažinimo / kartu–užgimimo“ sampratą galėtume pakomentuoti fenomenologijos¹⁸ kategorijomis. Šia prasme pažinimas suvokiamas ne tik kaip išaugantis iš iki–refleksinių patirties intencijų, bet ir pasirodantis kaip mano buvimo ir buvimo–kartu su Kitu pasaulyje forma. Buvimas ir buvimas–kartu pasaulyje užduoda orientyrus patirčiai ir pažinimui, kai kuriais atvejais pavirsdami į subjektą ir pažinimo objektą¹⁹. Klosteliskasis „kartu–užgimimas“ pasaulyje – tai ir „užgimimas–žiniai“, siejamas su Evangelijos iš-tarmėmis, ir egzistencinio solidarumo įsisąmoninimas, žmogų susaistantis su Dievo pasauliu, kuris yra tiek *ten*, tiek *čia* (jutimiškai patiriamu buvimu):

Voici la terre tout entière sous le soleil et la lune qui amènent la nuit et le jour,

La terre avec toutes ses productions, le ciel dessus et la mer qui est autour.

¹⁸ Neatsitiktinai P. Claudeliu domėjosi bei jo kūrinis komentavo Maurice de Gandillac, Jean Wahl, Maurice Merleau-Ponty, Jacques Garelli. Prancūzų poeto kūryba bei teoriniai traktatai, ypač *Poetikos menas*, keliantis meninės kalbos („žodžių figūros“ – metaforos), pasaulio suvokimo sąlygų klausimą, yra parankūs fenomenologiniam žvilgsniui. Tačiau, remiantis prancūzų literatūros profesoriaus Claude-Pierre Perez nuomone, P. Claudelio teoriniai svarstymai, laviruojantys tarp fenomenologijos ir krikščioniškosios mitologijos, sudaro savitą prancūzų spiritualistų, teologijos, mitologijos bei artimų fenomenologijai intencijų ir kt., pynę. Iš to kyla komplikacijos, kai norima nustatyti atskirų įtakų, viena kitą modifikuojančių, lauko ribas.

Claude-Pierre Perez, „Claudel philosophe? Le poète, les théologiens et le petit canard“, *Noesis*, nr. 7: *La philosophie du XXe siècle et le défi poétique*, <http://revel.unice.fr/noesis/document.html?id=31> (žiūrėta 2006 12 31).

¹⁹ Ольга Шпарага, «Феноменология опыта: опыт как «почва и горизонт» познания», www.ruthenia.ru/logos/number/2001_2/08_2_2001.htm (žiūrėta 2006 02 14).

¹⁵ Жан Кассу, *Энциклопедия символизма*: Москва, Изд. «Республика», 1998, 250.

¹⁶ Otto Steinbrinck, „Paul Claudel“, *Ateitis*, 1930, 42.

¹⁷ Paul Claudel, *Art poétique*, Saint-Amand: Gallimard, 1984, 78–92.

Je crois que Dieu est ici bien qu'il me soit caché.
Comme il est au ciel avec tous ses anges et dans le cœur de la Vierge sans péché,
Il est même ici, dans la gare de hemin de fer et l'usine, dans la crèche, dans l'aire et dans le chais.²⁰

(*Processionnal pour saluer le siècle nouveau*, 115 p.)

Štai beribė žemė po saule ir mėnuo, kurie atveda naktį ir dieną,
Žemė su visomis savo gėrybėmis, dangus viršuje ir jūra, esanti aplink.

Aš tikiu, kad Dievas yra čia, net jeigu jis nuo
manęs būtų pasislėpęs.

Kaip jis yra danguje su visais savo angelais ir Mergelės be nuodėmės širdyje,
Jis netgi yra čia, geležinkelio stotyje ir gamykloje, lopšyje, paukščio lizde ir vyno rūsyje.

Pasaulio patyrimas ir santykis su pasauliu mezgasi buvimo–kartu horizonte, sykiu teigiamas regimo ir neregimo pasaulių homogeniškumas: *Vous êtes en ce monde visible comme dans l'autre / Vous êtes ici. / Vous êtes ici et je ne puis pas être autre part qu'avec / vous*²¹ („Jūs [Dieve – N. K.] esate šiame regimame pasaulyje, kaip ir aname / Jūs esate čia. / Jūs esate čia ir aš negaliu būti kitur, tik su / jumis“). Minėtina, jog P. Claudelis *Poetikos mene*, mėgindamas įveikti dvasios ir kūno dualumą, aiškiai atmeta radikalią šių dviejų pasaulių skirtį: *Que sont, au rapport de l'une à l'autre, les réalités désignées sous le nom de matière et d'esprit? Si elles sont radicalement hétérogènes, séparées jusque dans leur fond, comment pourraient-elles co-naître l'une à l'autre? Et se connaître, ne se connaissant pas? On doit donc leur refuser non pas la différence qui est féconde,*

mais un isolement de nature qui est inconcevable („Kokios esti viena kitos atžvilgiu tikrovės, pavadintos materijos ir dvasios vardais? Jei jos yra radikaliai heterogeniškos, iš esmės atskirtos, tai kaip jos galėtų „kartu–užgimti“ viena kitai? Ir viena kitą atpažinti joms nesusipažįstant? Vadinasi, turime atmesti ne jų skirtumą, kuris yra vaisingas, bet prigimtinį atskirumą, kuris yra nesuvokiamas“)²². Mums rūpi, ko kiu būdu šie „nesutaikomi“ pasauliai P. Claudelio kūryboje sujungiami.

Susitelkime ties autoriaus drama „Apreiškinimas Marijai“²³, kurios prasminis centras – tikėjimo, pašaukimo Dievo tarnystei tema ir iš jos besivyniojančios pasiaukojimo, krikščioniškos meilės, pasirinkimo, žmogaus šventumo ir nuodėmės dominantės. Siužetinė linija – kelias nuo apsisprendimo paklusti Dievo valiai į atsidavimą Jo malonei („Ar gyvenimo tikslas yra gyventi? [...] Tikslas – ne gyventi, bet mirti! Ne kalti kryžių, bet pakilti ant jo ir atiduoti tai, ką turime laimėti!“). Violena, pabučiavusi raupsuotąjį, tarsi prisiima jo ligą, nuodėmę ir kančią. Raupsai, išstūmę ją iš žmonių tarpo, tampa jos šventumo prielaida. Tai ne tiek viduramžių (veiksmas vyksta XV a. , minima Jeanne D'Arc) aplinkos ir žmonių santykių atitikmuo, o religinės patirties krikščioniška dvasia persmelkiamas pasaulio vaizdavimas: Pjeras de Kraonas – bažnyčių statytojas, puikiai žinantis, ką ir kam jis stato („Ir ši bažnyčia bus mano žmona, skausmingam miege sukurta iš mano šonkaulio lyg akmeninė Ieva. / Kad tik greičiau pajusčiau kylantį iš savęs didįjį uždavinį, uždėčiau ranką ant

²⁰ Paul Claudel, *Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix*, Saint-Amand: Gallimard, 1995, 115.

²¹ *Ten pat*, „L'esprit et l'Eau“, 42.

²² Paul Claudel, *Art poétique*, Saint-Amand: Gallimard, 1984, 68.

²³ Cituojama iš Genovaitės Dručkutės vertimo rankraščio.

mano pastatytos nesugriaunamos bažnyčios, kurios visos dalys tvirtai sukibusios, ant užbaigto kūrinio, mano padaryto iš kieto akmens! Tegu principas čia gauna pradžią, mano kūrinį, kur Dievas gyvena!“); Anas Verkoras – ne tik paprastas valstietis, bet tarsi įkūnija dievišką žemės sakralumą („O gerasis žemdirbio triūsas, saulė – mūsų žvilgantis jautis, lietus – mūsų bankininkas, / Dievas – kasdieninio mūsų darbo palydovas, pats geriausias iš visų! / Kiti tikisi gėrybių iš žmonių, o mes jų sulaukiame tiesiai iš paties dangaus: / Šimtą – iš vieno, varpą – iš grūdo ir medį – iš sėklos. / Toks yra Dievo teisingumas mums, toks jo saikas, kuriuo mums atseikėja“). Violena – tikėjimu sujungia patiriamą (regimąjį) ir metafizinį, įvardijamą kaip „kitą“, pasaulius: „Yra du pasauliai, o aš sakau, kad yra tik vienas, ir to gana, ir kad Dievo gailėstingumas beribis!“ (kursyvas – N. K.). Taigi „nesutaikomų“ pasaulių jungtis P. Claudelio kūryboje tampa galima tik suteikta tikėjimo malone. Jau pačioje transcendavimo kryptyje ar kreipimesi į Dievą (kreipinys, malda, apeliavimas – P. Claudelio poetinis imperatyvas) glūdi prasmės steigimo galimybė, ji konstituoja neatsiejamą nuo Dievo tikrovę ir nereikalauja tolesnės refleksijos.

„Buvimo–kartu“ struktūra matoma ir A. Vaičiulaičio meniniuose tekstuose. Patiriama šventumo galimybė jo kūryboje linkusi atsiskleisti įvairiuose pasaulio duoties būduose (gamtoje, kasdieninės buities apraiškose, žmonių santykiuose), į kuriuos gali būti nukreiptos vienokios ar kitokios stebėtojo, išžiūrėtojo intencijos. Dievas, suvokiamas kaip jutimiškai susijęs su Kūriniu, yra nematomas, bet juntamas, išgirstamas, „besislepiančias“ mažiausiose gyvenimo detalėse („Ir Dievo nematom – gal Jis čia pat vaikšto“ („Mūsų mažoji sesuo“, 115 p.), subtiliai teigiama Dievo artybė ir „jo žodis visiems“, kad

net ir žuvys „klausosi, iškišusios galvas iš vandens“ (*Valentina*, 426 p.).

A. Vaičiulaitis leidžia suvokti, jog Dievas reiškiasi žmogiškosios būties ir tikrovės plotmėse, tik, skirtingai nuo prancūzų autoriaus, jis užčiuopia ir kitą pasaulio duoties profilį – pranciškonų, aktualizavusių prigimtinę religinės patirties galimybę. Kai kurie meniniai jo tekstai neretai sužėri vaikiškai naivaus tikėjimo ir iš jo kylančia komiško sanderme arba, pasak D. Jakaitės, „žaismingu religinės tikrovės ironizavimu“²⁴, jį susiejančiu su vienu ypatumu iš pranciškonų pasaulėvaizdžio ir sykiu bendros stilistikos kodu. Apysakoje „Mūsų mažoji sesuo“ Marytės sąmonė sunkiai „išlaiko“ Dievą danguje, nes jis vienu metu suvokiamas ir kaip esantis aukštai, kur „galėtum lipte įlipti pas Dievą ir pažiūrėti, kaip gieda angelai ir kokius dailius plaukus jie turi“, ir kaip esantis *čia pat*, galintis pasirodyti: „Bet kur Jis gaišuoja, tasai Dievas? Matyt, jis gudrauja. Triukšmo jis nekels. Tyliai prasivers duris, ikiš galvą ir žvalgysis po visas kertes. Jis įeis truputį kunktelėjęs, kaip žydėlis Jankelis, ir, pamatęs išlietas avietes, dundens lazda į grindis. Ar Jis turės lazda? Gal Jis norės muštis...“ (29 p.). Žaismė kuriama „apvertimo“ principu: Dievas yra būtybė, kuri neturi adekvačių žemiškų analogų, jis – transcendentinis, todėl nėra pažinamas, kad galėtum pasakyti, *kaip* jis atrodo. „Prasikaltusi“ mergaitės sąmonė stengiasi suteikti jam tapatybę, Dievo atitiktį ieškodama pagal baudžiančio Teisėjo sampratą: jeigu baus, vadinasi, bus su lazda. Toks, kaip ją turintis žydėlis Jankelis.

Abiejų autorių kūryboje atsiverianti tikrovė įgyja realybės patyrimo gelmės ir pilnatvės po-

²⁴ Dalia Jakaitė, „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos draugija, 2002, 175.

būdį. Ji – ne tiek Dievo buvimo, tikėjimo pagrindimas, bet veikiau Jo savaime–suprantamybės (darnos pajautos, kurioje atsiveria dieviškumo patirtis) patvirtinimas. Atsisakoma į pasaulį žvelgti tiek iš konfliktiškos, dramatiškos moderniojo kultūros žmogaus situacijos, tiek modernios sąmonės mėginimų iškelti žmogų į pasaulio centrą: Dievo buvimu nesuabejojama, jis nėra ieškomas, prieš jį netaištauja, net jeigu turimi omenyje, pavyzdžiui, P. Claudelio dramos veikėjai, atstovaujantys priešingiems poliams, kaip antai Mara, siejama su tamsiąja žmogaus prigimties puse, pražudanti savo seserį Violoną (*Apreiškimas Marijai*). Viena vertus, tai dramatinio kūrinio specifika, reikalaujanti priešingų jėgų susidūrimo, kuris leidžia išryškinti idėjinę kūrinio plotmę. Kita vertus, toks konfliktas paprastai yra išsprendžiamas susitaikymu, atleidimu.

A. Vaičiulaičio kūryboje taip pat sunku apčiuopti įtampą tarp veikėjų ir pasaulio: mirštanti Valentina geru žodžiu mini ją iškaudinusį Antaną ir prašo perduoti jos atleidimą (*Valentina*), tėvas Vambra artimo daromą blogį priima ramiai, tarsi „atsukdamas kitą skruostą“, tačiau jo rauda tampa savotiška atgaila už Sanskritos vyrų nesugebėjimą patirti kitoniškumo, novelės kontekste iškeliančio Dievo meilės artimui paradigą (*Tėvo tvora*), arba nesulaukiantis duonos plutos iš žmogaus elgeta Motiejus Liepsnabarzdis ją gauna iš Dievo kūdikėlio rankos kartu su amžinuoju gyvenimu šalia Dievo sosto (*Mūsų bažnyčios Šventojo legenda*).

Esminė abiem autoriams artima „buvimo–kartu“ nuostata ne tik lemia ir formuoja, bet ir suteikia pojūčiams naują prasmę – Dievo akiwaizdoje pyktis darosi nepriimtinas, Dievo baimė keičiama meilės etika. Pasitikėjimas tampa adekvačia tiek A. Vaičiulaičio, tiek ir P. Claudelio kūrinii nuostata. Dievas, jų kūryboje pasirodantis pačiu *buvimu*, įtvirtina ir žmogaus *san-*

dermę su pasauliu. Galbūt iš čia – atvirumas pasaulio įvairovei, nihilizmo, destrukcijos atmetimas, atsisakymas teisti ir vertinti, priimant pasaulį tokį, koks jis yra. Būtent iš šios patirties, kuri gali būti suvokiama ir kaip atsakomybė Dievui, prasiveržia vientiso vaičiulaitiškojo pasaulio ar klodeliškosios visatos pilnatvė – „esame susiję su Dievu“. Kaip šis susietumas pasirodo?

Jutimiškasis būties aspektas

Abiejų autorių kūryboje pasaulio modelio ašis pirmiausia sietina su erdvės suvokimu. Žvelgiant iš fenomenologinių pozicijų, erdvė – tai patirties forma. Erdviškumas jau yra pačiame suvokime, užsimezgantis kartu su santykiu. Tiek P. Claudelio, tiek A. Vaičiulaičio kuriamas „pasaulis“ įima netikėtumo ar nuostabos momentą, reikalaujantį apibrėžti santykius su tikrove. Klodeliškajam nereikia kitų ribų, išskyrus tas, kurias brėžia natūralus sukurtos visatos apvalumas:

Salut donc, ô monde nouveau à mes yeux, ô monde maintenant total!

O credo entier des choses visibles et invisibles, je vous accepte avec un cœur catholique!

Où que je tourne la tête

J'envisage l'immense octave de la Création!²⁵

(*L'Esprit et l'Eau*, p. 42).

Sveikas, o naujasis pasauli mano akyse, pasauli, kuris esi toks tobulas!

O pilnutinis matomų ir nematomų daiktų credo, aš jus priimu visa savo katalikiška širdimi!

Ten, kur pasuku galvą

Įžvelgiu neaprėpiamą Kūrinijos oktavą!

Pasaulio didybės atodanga reikalauja tam tikro žiūros taško, žvilgsnio aprėpties. P. Claude-

²⁵ Paul Claudel, *Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix*, Saint-Amand: Gallimard, 1995, 42.

lio kūrybos požiūriu jo intencija (buvimo modalumo judesys) nėra atskiriama nuo stebėtojo pozicijos. Žmogus, ypač poetas, yra „klausanti akis“ (*L'Œil écoute*), išgirstanti sakomą jam Dievo žodį. Jis – liudininkas tarp Visaregio ir pasaulio – privalo kartu su gamta²⁶ ir jos vardu šlovinti Dievą, aiškindamas pasauliui Dievo žodį, o jam „siūlydamas“ žmogaus kuriamą himną. Aleksandre'as Didier²⁷, komentuodamas prancūzų autoriaus tekstus, pastebi, jog net gamtinės P. Claudelio metaforos nėra atskiriamos nuo žinančiojo, stebinčiojo žvilgsnio (gilė žino, kad ji taps ažuolu, nors žinojimas siejamas ne tiek su gile, kiek su žinančiu, kuris apie tai rašo).

P. Claudelis meno sampratą sąmoningai sieja su „žmogaus būseną tikrovės akivaizdoje“²⁸. Tai – „ekstazę pasiekęs dėmesys“. Jam svarbu ne tik tai, jog žvelgiame į supantį mus pasaulį, o tai, jog jį patiriame žvilgsniu. P. Claudelio mąstyme išskylantis santykio su pasauliu klausimas yra labai arti fenomenologinių nuostatų (arba turi fenomenologinės krypties kontūrus): *Toute „proposition“ est premièrement l'énonciation des rapports, de la balance que nous établissons entre la chose et nous, entre le sujet et object, des effets sur nous-mêmes que nous lui reconnaissons, le geste par qui nous nous montrons les choses et nous montrons à elles* („Bet kuris „pasiūlymas“ (skirtingi objektai, kuriuos siūlo pasaulis) visų pirma yra santykių išraiška

²⁶ Paminėtina, jog gamtą P. Claudelis suvokia kaip Dievo kūrinį, o žmogų gamtoje – kaip jos sąmonę ir balsą. Panašiai kaip ir G. Chestertonui gamta nėra žmogaus *motina*, ji – jo *sesuo*, kartu su žmogiška būtybe sukurta paties Dievo ir Dievo šlovei.

²⁷ Aleksandre Didier, „L'absolu intertextuel dans l'exégèse de Paul Claudel“, *Cahiers de narratologie*, N. 13, <http://revel.unice.fr/cnarra/document.html?id=308> (žiūrėta 2006-12-31).

²⁸ „Paul Claudel apie meną“ / sk. Apžvalga, *Židinys*, 1936, 582.

– pusiausvyros, kurią nustatome tarp daikto ir mūsų pačių, tarp subjekto ir objekto; išpūdžių, kuriuos mes jam priskiriame, tai judesys, kuriuo rodome daiktams ir kuriuo rodome į juos“²⁹: *Le monde s'ouvre et, [. . .], mon / regard le traverse d'un bout à l'autre*. („Pasaulis atsiveria [. . .] mano žvilgsnis jį persmelkia nuo vieno krašto iki kito“³⁰). Visa apimančiu žvilgsnio nukreiptumu tarsi susilieja su visa aprėpiančiu Dievo žvilgsniu.

A. Vaičiulaičio kuriamas pasaulio pilnatvės išpūdis neretai tiesiogiai įvardijamas žodžių junginiu „šitiek pasaulio“ ar tiesiog „neužmatomu“ kraštovaizdžiu:

Jeigu diena būdavo gryna, pasistiebęs ant kapčiaus galėjai regėti šešetą ar septynetą bokštų, pro šakas kylančių į giedrią padangę: ten buvo Vilkaviškio, ten tarp medžių gumšojo Pajevonio, ten vėl slėnyje stiebėsi Alvito bažnyčios, o vakarų šone kilo Virbalio ir Naumiesčio bažnyčių balti ir galingi mūrai, ir už pastarosios niūksojo Širvintos kirkė, jau Vokietijos žemėje; jeigu nusigręši į žiemius, pro giraitę kyšant išvysi Didvyžių laibą, raudoną plytų bokštelį. Vaikams mums būdavo neapsakomas džiaugsmas ir nepaprasta laimė, jeigu kada nors pasisekdavo šitiek pasaulio pamatyti tuo vienu kulnies pasisukimu. („Dvi seserys“, 250–251 p.)

Universalus erdvės modeliavimo būdas: apačios ir viršaus, dviejų erdvę sąlygojančių taškų jungtis – įvairiomis variacijomis pasikartoja daugelyje A. Vaičiulaičio kūrinių. Šiame pavyzdyje erdvės vertikalės, įgaunančios ir vertybinį matmenį, reiškiamos žodžių junginiais („kylantys į padangę“ bokštai, „besistiebiančios“ bažnyčios, „kyšantis“ bokštelis ir kt.), ir horizontalės

²⁹ Paul Claudel, *Art poétique*, Saint-Amand: Gallimard, 1984, 103.

³⁰ Paul Claudel, *Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix*, Saint-Amand: Gallimard, 1995, 42.

(„ten“) ne tik žymi suvalkietiško kraštovaizdžio horizontą, bet ir tarsi atliepia klodelišką „visatos apvalumą“, reiškiamą pasaulio ir į jį išsiūrinčio sutaptimi. Ši sutaptis, išskylanti abiejų autorių kūryboje, leistų kalbėti apie pasaulio jutimo formos panašumą. Kaip A. Vaičiulaitis to siekia?

A. Vaičiulaičio kalbėjimas dalyvauja regėjimu, kuriuo jo vaizduojamas žmogus yra glaudžiai susietas su pasauliu: „Antanas sekė, kaip jų šakos iš lėto susisiečia ir vėl skiriasi, pasijuto, tarsi pats būtų siūbuojamas ir keliamas ar traukiamas iš kurtaus šulinio į šviesą, į žydumą“ (*Valentina*, 393 p.). Kūrinio kontekste veiksmazodis „sekė“ – tai subtiliai įvardijamas žvilgsnio, „susiliečiančio“ su regimų pušų viršūnėmis, trajektorijos ekvivalentas. „Žiūrėti“ – tai suvokti pasaulį – ir save kaip pasaulio dalį. A. Vaičiulaičio veikėjas žvilgsniu seka medžių viršūnes ir pats yra įtraukiamas į jų siūbavimą, persiima jutimu, sutampa su medžio, o per jį – pasaulio, buvimu. Jis kartu „regi“ jį supantį pasaulį – jame dalyvauja bei yra matomas ir pasauliui.

A. Vaičiulaičio kūryboje labiau ryškinamas vertikalusis matmuo, implikuojantis būties harmonijos matmenį: nuo žvaigždės iki žemės besirausiančio vabalėlio, kai „*visas pasaulis* skamba ir džiaugiasi“ („Praloštas smuikas“, 40 p.). Jis realizuojamas dviem būdais: žvilgsnio pakėlimu aukštyne – nuo makro į mikro kosmosą („Saulė, išsigražinus aukštam dangui, pylė ir pylė šviesą į pievas ir girias. Sode jos spinduliai varvėjo pro šakas, [...], kliuvinėjo ant lapų, kurie sužvilgdavo ir nukritę glaustėsi ant žolės ir baltųjų dobiliukų“ („Mūsų mažoji sesuo“, 67 p.) arba sutelkiant skaitytojo sąmonę į amžinybę alsuojantį gamtos vaizdą, neturintį savyje jokios nuorodos, nei pradžios taško: „Ji

[...] žengė sau pieva ir matė *visą pasaulį*: dangų ir žemę, mišką ir pempę, kuri klykavo, rodydama savo baltą gūžį su juoda perkakle“ („Mūsų mažoji sesuo“, 13 p.). Būtent šis sąmonės sutelktumas ir sukelia vaičiulaitiškojo pasaulio „apvalumo“ arba būties pilnatvės regėjimo išpūdį.

P. Claudelio visatos „apvalumą“ ryškina regimi daiktų orientyrai kaip galimybė įvardinti čia ir dabar esančią tikrovę. Su ja esantysis kiekvieną kartą yra susaistomas, „įkalinamas“ *čia* buvimu: *Ma prison est la plus grande lumière et la plus grande chaleur/ La vision de la terre au mois d'août, qui exclut toute possibilité d'être ailleurs*³¹ („Mano kalėjimas yra didžiausia šviesa ir didžiausias karštis / Žemės regėjimas rugpjūtį, kuris pašalina bet kokią galimybę būti kitur“). Tikrovė kuriama aprėpiančiu kalbančiojo žvilgsniu iš Visa Matančiojo perspektyvos. Šios pastangos nesutapatinamos su dieviškąja privilegija – Apvaizdos akimi, tai – noras atiduoti pagarbą *jau* esančiai, anot prancūzų poeto, „šventai tikrovei“, kuri „įkūnijama“ atraminiais erdvės taškais – daiktais. P. Claudelio „pasaulio“ akivaizdoje daiktai – tai buviniai, išėję iš Dievo rankų:

Mais comme le Dieu saint a inventé chaque chose, ta Joie est dans la possession de son nom,
Et comme il a dit dans le silence „*Qu'elle soit!*“, c'est ainsi que, pleine d'amour, tu répètes, selon qu'il l'a appelée,

Comme un petit enfant qui épelle „*Qu'elle est*“³².

(*Les Muses*, 28 p.)

Ir kaip Šventasis Dievas išrado kiekvieną daiktą, tavo Džiaugsmas yra jo vardo turėjimas,

³¹ Paul Claudel, „Chant de la Saint-Louis“, *Poésies*, Saint-Amand: Gallimard, 1996, 56.

³² Paul Claudel, *Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix*, Saint-Amand: Gallimard, 1995, 28.

Ir kai jis tyloje ištara „Tebūnie“, tai tu, kupinas meilės, pakartoji tai, ką jis pavadino, Tarsi vaikutis, skiemenuojantis „yra“.

P. Claudelio poezijoje dominuojantis „aš“ nėra visatos centras, veikiau Kūrinijos, iššifruojančios ir ją teigiančios, dalis. Daikto „įkūnijimas“ žodžiu, žodžio „įdaiktinimas“ siejamas su poeto misijos prisiėmimu – įsitraukti į bendrą kūrimo vyksmą tarsi kartojant Dievo darbą: *Tu l'approuves substantiellement, tu contemples chaque chose / dans ton cœur, de chaque chose tu cherches comment la dire!*³³ („Tu juos jausdamas patiri, tu kontempliuoji kiekvieną jų savo širdyje, kiekvieną daiktą ieškai kaip ištarti“).

Viena vertus, visa aprėptumas yra artimų, kasdieninių daiktų buvimo įrodymas, kita vertus, jais „prisišaukiamas“ transcendentalus būties matmuo į *čia* ir *dabar* esantį pasaulį. Tokio santykio su pasauliu prasme A. Vaičiulaitis atlieptų P. Claudelio poetines nuostatas: erdvė – tai daiktas, gamtos detalė ar vaizdas, kuris atsiveria ir atveria netarpiškai juntamo pasaulio konkretybės amžinybę. Toks santykis su pasauliu siejamas ne tik su asmenine pastanga suvokti Dievą, bet ir su krikščioniškai humanistine literatūros tradicija – Dievo kaip pasaulio harmonijos ir aukščiausių vertybių teigimu.

Įsibuvimas

Vaičiulaitiškojo pasaulio pilnatvės įspūdis kuriamas ir tyliu įsiziūrėjimu, įsiklausymu, jutimiškai patiriamu *įsibuvimu*. Jo tekstai, susiję su jutiminės patirties struktūromis, reikalauja kamerinio (Aš – Tu, pereinančio į Mes) santykio, neretai siejamo su vaizduojamo personažo būseną:

³³ „Les Muses“, *ten pat*, 28.

...sėdi Uršulė savo soste prie Apušroto. Jos sostas – susikrovę akmenys nelyginant koks krėslas. Aplinkui trenkia bruknės ir spanguolės, o ji pati jaučias, lyg būtų karalienė – visų šių ažuolų, pušų ir beržų viešpatė. Ir dagių, kurie žydi, ir varnalėšų. Žiūri sau į kojas, ežere aplipusias burbuliukais. O ten, kur vandens briauna, blazda lyg kreiva. Mergina vandens nedrumsčia ir laukia. Aure iš žolių išneria trys, gal net penkios žuvytės, turbūt jauni ir kvailli mekšriukai. Vienas priplaukia artyn, žiopčioja ir paskui įsidrąsinęs prilenda ir stuktelia snukučiu jai į nykštį. („Ežerai“, 243 p.)

Šis vienu metu stebimas ir patiriamas reginys atveria dialogišką tikrovės suvokimą per patirtį (Uršulė jaučias „lyg būtų karalienė“ viso, akimis aprėpiamo, čia–dabar esančio pasaulio). Tai ne klasikinis būsenos subjekto atspindys peizaže, o konkretus egzistencinis įvykis³⁴. Suvokimo intencija pasirodo kaip pirmapradė intencija ir priklauso percepcijos laukui, egzistuojančiam pasaulio fone. Dėl to pats jutimas yra nukreiptas apibrėžtos situacijos forma į fizinį pasaulį, kurios, kaip teigia M. Merleau-Ponty, „kūrėjas aš pats nesu. Kaip mano buvimo modalumas, intencionalumas [...] liudija apie mano buvimo nepakankamumą; kitaip tariant, „mano paties substancija iš vidaus mane palieka, ir bet kokių momentu išryškėja kokia nors intencija“³⁵. Tokį suvokimo fenomeną M. Ponty vadiną *buvimo ekstaze*.

Uršulės tikrovė yra dabar–taškas – erdvės centras ir patirtinio laiko gelmė, kai sąmonė „nebesuriša“ laiko modusų, kai išnyksta praeitis, ateitis, dabartis. Būtent per jutimą realizuojasi pirmapradis tikrovės tikėjimas: *čia yra* ir

³⁴ Gintautas Mažeikis, „Įspūdžio fenomenologija“, *Seminarai 2001* / sud. A. Jokubaitis ir T. Sodeika, Vilnius: Atviros visuomenės kolegija, 2002, 106.

³⁵ Морис Мерло-Понти, *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Наука, 1999, 219.

aš čia esu³⁶. Uršulės tikrovė – Apušroto ežero erdvė, atveria jutiminio, dialogiško, orientuoto į universalumą, santykio projekciją.

Kita vertus, aptinkame ir invariantą, nurodantį tarpinį būvį – siekiamybės erdvę. Jį iškelia regimybės aspektas – tai asociacijos, sąsajos, įkūnijamos modalumais „tarsi“, „rodos“, „regėjosi“. Erdvės (ar santykio) regimybė – neįprasta, mat tai, kas joje esti, yra arba *tarsi* yra. Ji kontempliuojama jau ne iš kamerinio santykio, o iš distancijos: vaizdas, troškimas, pojūtis – tai ne objektas ar išorinis pasaulis, o išsižiūrintis – vienu metu jaučiantis pilnatvę ir ko nors stokojančias: „Kartkartėmis jai rodės, kad štai ji suspigs didžiu balsu, pilnu saldybės ir laimės, suplautos kaip paukštelis nuo šakos, ir nuskris ten, kur visos šios giesmės [...], smilkalų dūmai ir varpelių tintėjimas kyla“ („Dviejų kaimų istorija“, 200 p.), arba paukštės giesmė, kurios klausosi šventasis tėvas: „[...] ir jam regėjos, kad toje giesmėje skamba lig šiol negirdėti balsai. Šaukė čiulbėjo tie balsai apie gražius pasaulius, apie ramybę, apie susitikimą ir meilę“ („Popiežiaus paukštė“, 168 p.). Tai pozityvi vieta, troškimo erdvė, *kurios link* nukreipiamas šis atodūsis.

Atkreiptinas dėmesys į tas A. Vaičiulaičio noveles, kur jutiminė patirtis įsirašo į meninę logiką grindžiamus erdvinius „perkėlimus“ – iš vieno laiko (realaus) į kitą (mitinį). Metaforiškas tikrovės suvokimas ir atspindėjimas bei simbolinis apibendrinimas įgalina rašytojo pasakojimą pereiti į kitą matmenį. Šitaip kuriamas pasakojimas tampa transcendentalus, panašus į mitą, pasaką, virsta simboliu, aprėpiančiu ir medžiagiškumą, ir vaizduotės pasaulį.

O Dievas nūn žvelgė į tolybę, aprėpdamas amžius nuo pat laikų pradžios, žvaigždžių ta-

kus, žemes ir vandenynus, ir žmonių kartas. Jis regėjo piemenėlį prie Aknystos upės, Pažaislio girias, kalnų viršūnes ir begalinėse erdvėse bėgančias saules, kurios sprogdamos gimdė saules ir žvaigždes. („Pažaislio vienuolyno legenda“, 204 p.)

Šventieji vis laukė ir laukė. Kai įstriži spinduliai sugulė ant grindų, šventasis Petras sujudo, žengė oru ligi lango, o visi apaštalai subruzdavo paskui jį. Jie atrodė seni, suvargę ir keliavo gatve, pasiramsčiuodami kas kalaviju, kas pjūklą, kas kirviu, kuriais jie buvo nužudyti. („Apaštalų iškeliavimas“, 53 p.)

„Apaštalų iškeliavime“ itin įdomus klebono sakomas pamokslas. Šis vaizdas atskleidžia vieną A. Vaičiulaičio kūrybai būdingų bruožų: skirtingų laikų bei skirtingų erdvių ir (ar) skirtingų tikrovių susiliejimą, persikryžiamumą (šiam kontekste viena jų aktualizuojama bibliniu įvykiu, kita – žemiškuoju kalniečių gyvenimu), kartu įvedant ir jutiminės patirties matmenį:

Kalbėjo taip vaizdžiai, jog parapijiečiai bastėsi po dykumas, brido per įkaitintą smėlį, gėrė šaltose vermsėse, kopinėjo liepynuose bites ir nakvojo kalnų vermsėse. Jie gaudė skėrius, didelius, riebius, sparnais čėžančius, ir juos maistui kepino. Paskui jie visi pateko į kalėjimą. Buvo tai klaikūs namai, be šviesos, be oro. Drėgnais mūrais rėpliojo šlykštūs vabalai. Ant grindų šliaužiojo išblyškusios, be saulės augintos varlės, o aplink kojas vinguriavo slidūs žalčiai. Vėliau kalniečiai matė rūmus, kur šoko ji, daili, liekna, lankstų kūną šilku susivyniojusi. Ji plazdėjo, ta tyrulių vaikas, rankas pakeldama, liemeniu vilnydama, ant pirštų sukdama. Nuo tokio šokio bažnyčioje mergaitės nerimo, vyrai į taktą lingavo, o berniukų pėdos, mažos pėdelės, kurios laukuose ant akmenų laipiojo ir į medžius sliuogė, dabar neiškentė netrepsėjusios. Ir štai toje linksmybėje klebonas susyk parodė kruviną pranašo galvą. Ji gulėjo ant auksinės lėkštės su išraižytais Romos ciesoriais. Raudoni lašai capsėjo iš jos. Visus apėmė siaubas. (41–42 p.)

³⁶ Henry Maldiney, „L'esthétique des rythmes“, *Regard, parole, espace / L'âge d'homme*, 1973 (1994), 152.

Pasakojamas biblinis įvykis atkeliamas į *čia* ir *dabar* esančią ir kalniečių „patiriamą“ laiką bei erdvę. „Realioji“ erdvė – bažnyčia (čia susirinkę kalniečiai), „realusis“ laikas – vidurdienis (klausomos mišios), ir tai tarsi nebetenka svarbos, kai išgirstamas pamokslas. Būtent tuomet „įsiveržia“ ir ima nustelbti tikrovės apraškas mitinis, pirmapradiškai sakralus laikas ir erdvė. Tai ne tik pasakojimo sukeltas vaizduotės padarinys, o visa itin aktualu (parapijiečiai ne tik regi, bet ir patys „dalyvauja“ biblinėje, tiesiogiai patiriamoje, todėl *jiems* tikroviškoje situacijoje. Biblinį įvykį atkartoja jo klausantieji, jį „įdabartina“ („bastėsi“, „brido“, „gėrė“, „kopinėjo“, „nakvojo“ ir t. t.). Menine logika grindžiami erdviniai „perkėlimai“ (dykuma, kalėjimas, rūmai, atitinkamai šiuos vaizdus palydinti šviesos / tamsos spalvų semantika; vienu metu girdimas ir jutimiškai patiriamas biblinis įvykis) perteikia patyrimą, kuris negali būti paaiškintas, juo turi būti patikėta (mergaitės „nerimo“, vyrai „lingavo“, o berniukų pėdos „neiškentė netrepsėjusios“). Šiame epizode užfiksuota ypatingumo, netarpiškumo atmosfera tarsi „išvaduoja“ kalniečius iš kasdieniškojo laiko naštos, tikėjimu atveria „regėjimą“: kalniečiai mato, jaučia ir suvokia tai, kas prieš jų akis atsiveria („Geriems kalniečiams akyse stovėjo jų mažos nuodėmės. Jie labai gailėjosi savo kalčių ir bijojo“, 42 p.). Akivaizdžių sąsajų tarp to, kas matoma ir kas patiriama, tarsi ir nėra, arba bent jos nemotyvuojamos, tačiau tokį ryšį vis dėlto galima nujauti. Jis kyla asociacijų pagrindu (krūvina pranašo galva, raudonas kraujas sukelia kalniečiams siaubą, tuo pačiu metu skatina prisiminti savo „mažas nuodėmes“). Vadinas, per tikėjimą ateinantis regėjimas, A. Vaičiulaičio aprašomas bei vizualizuojamas kaip jutimiškai patiriamas, yra realybės, nes įtikima jos tikrumu – tikėjimas.

Jei sutinkame, kad kalbėjimas ir buvimas turi tą pačią struktūrą, tai A. Vaičiulaičio raiškos paieškos sietūsi ir su paties pasaulio struktūra, tarsi siūlančia save kontempluoti. Meniniuose jo tekstuose fenomenologinis pasaulio patyrimas jau yra užkoduotas. A. Vaičiulaitis – *patiriantis* būtį išplėtais jutimų, vaizduotės kanalais, „priverčia“ ir kalbą tapti patirties instrumentu. Esama pavyzdžių, jog kai kuriais atvejais susidaranti bendra, jutimo persmelkiama plotmė išblukina pasakotojo / veikėjo skirtį³⁷:

Medžiai snūduriavo, ir iš jų dvelkė neaiškus ilgesys, graudus aptingimas ir rimtis. Iš lėto sušnabždėdavo lapai, sušnerėdavo viršūnė – ir vėl klausėsi, kaip tiršti svai siurbiasi į kūną, ir gyvybė plazda be žado kiekvienam šaknies plauke, kiekvienoj lapo gysloj. Paukščių giesmės skambėjo toli, krūmų ir medžių tankmėje liejosi į vieną čiulbančią ir nesuprantamai zurziančią vilnį, kuri tvilksėjo ir klevo šerdimi, ir žagaraujančios senutės akyse. („Valentina“, 405 p.).

Pirmasis sakinys nekelia abejonių: pasakojama tai, kas matoma, ką galima būtų priskirti žvilgsniui iš šalies arba pasakotojui. Tačiau ant-rasis sakinys komplikuojamas fraze „ir vėl klausėsi“. Kyla klausimas, kas klausėsi? Pasakotojas ar veikėjas? Būtent šis sakinio „lūžis“ ir yra motyvuojamas jutimine patirtimi – girdėjimu, per-einančiu į (įsi)klausymą. Pasakotojas ir veikėjas (netgi ir medis, tampantis savotišku „veikėju“) tarsi susitapatina, įvyksta savotiškas persiklojimas, jie vienas kitą dengia ir kartu vienas

³⁷ Daug akivaizdesnis pasakotojo ir rašančiojo „sutapimas“, reiškiamas antrojo (subendrinamo) asmens iš-kėlimu: „Ir susirūpino: tarsi vos nepadarė kažko švent-vagiško, kad vos neįsibrovė į jos sielą ir nesuardė to, ką ji gal su dideliu rūpesčiu buvo sutelkusi ir viena sau išlai-kiusi – tą truputį ramybės, taikos su savim, tos paguo-dos, kuri tik vienvėję *tave* kartais aplanko [...]“, („Va-lentina“, p. 428–429).

kitą peršviečia arba vienas į kitą išsismelkia. Nėra aktyvaus juntančio „aš“ (kas pritiktų veikėjui), jis nuasmeninamas, neparodomas, tačiau „ima“ veikti jutimais ir yra veikiamas. Apie medį kalbama kaip apie juntantį, turintį „kūną“ – „plaukus“, „gyslas“. Subtilia medžio–žmogaus analogija tvirtinama visiška abiejų sutaptis: medis, tarsi perimantis žmogiškąjį būvį, ir medžio šerdies / širdies „tvilksėjimą“ juntantis kalbantysis, persiimantis gamtiškuoju būviu. Jutiminėje patirtyje dalyvauja ir garsas, ne tik jutimiškai patiriamas, bet ir atsispindintis, persiliejančias (zurzianti vilnis atsispindi senutės akyse). Regimąją patirtį persveria girdimoji, arba atvirščiai. Remiantis M. Merleau-Ponty, garsų regėjimas ar spalvų klausymas išsipildo tiek, kiek išsipildo dviejų akių žvilgsnio vienybė – kaip *synergos* sistema: „Prasminga kalbėti apie tai, jog regiu garsus arba girdžiu spalvas, jeigu girdėjimas ir klausymas – tai ne tik galimybė veikti tam tikru paslaptingu quale, bet ir tam tikro buvimo modalumo išsipildymas, manojų kūno ir buvimo modalumo sinchronizavimas“³⁸. Tokių sinestetikos (kai vienos juslės persidengia kitomis bei veikia išvien) pavyzdžių A. Vaičiulaičio kūryboje yra ne vienas: žvelgiama į temstančią dieną ir į vakarinę *dagilio giesmę* (kursyvas – N. K.) rožių krūmuose arba įsiklausoma, kaip žvirbliai migdami čeža, ir matoma, kaip iš anapus girių žengia naktis (*Valentina*, p. 389, 392). Grįždami prie cituotos ištraukos, matome, jog juslės ne užslenka viena ant kitos, bet, priešin-

gai, skaidosi, susiedamos į visumą ir medį, ir pasakotoją, ir veikėją ir senutę, paversdami juos buvimu. Sutampantys jutiminės patirties pavaldai persišviečia tekstu ir leidžia „pasirodyti“ kalbančiajam.

Išvados

Meniniuose A. Vaičiulaičio tekstuose ryški išžiūrėjimo, įsiklausymo linija. Pasaulis atskleidžia, duoda daugiau nei gali paimti, jis prašosi būti įžodintas, reikalauja atvirumo, tarsi įreikšminamo žodeliu „žiūrėk“. Prancūzų poetas kalba apie „klausančią akį“ (*L'Œil écoute*), siejamą su poeto misijos prisiėmimu šlovinti Dievo Kūrinių. P. Claudelio atveju, poetas – tai „nuostabaus Dievo instrumento atbalsis“, jam – poezijos tyla yra akimirka, kur prasideda prasmingas klausymas, kuriame tik ir įmanoma išgirsti į save nukreipiamą žodį. A. Vaičiulaičio žmogus savo buvimu jau iš prigimties atitinka dieviškojo žodžio klausytoją. Būtent toks bendrumo pojūtis gali būti suvokiamas kaip religinis potyris, jei tikėjimą įsisąmoninsime kaip Kito realumą, konkretumą, o suinteresuotumą, leidžiantį patirti bendrumą su Kitu – kaip tikėjimo santykį.

A. Vaičiulaičio ir P. Claudelio kūrybos vienišumas kyla iš bendrumo su Dievu, nors ir yra skirtingai pasirodantis. Religinė patirtis – jų kuriamo pasaulio darnos pagrindas, savaip papildantis naujojo krikščioniškojo humanizmo kelias idėjas, viena jų – žmogaus ir transcendencijos santykio įkūnijimas.

³⁸ Морис Мерло-Понти, *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Наука, 1999, 301.

ŠALTINIAI

1. Vaičiulaitis, Antanas, 1955: *Pasakojimai / Rinktinės novelės*, Nordlingen, Venta.
2. Vaičiulaitis, Antanas, 2001: *Popiežiaus paukštė*, Vilnius, Baltos lankos.

3. Vaičiulaitis, Antanas, 1989: *Tavo veido šviesa*, Vilnius, Vaga.
4. Vaičiulaitis, Antanas, 2002: *Mūsų mažoji sesuo*, Vilnius, Alma litera.

5. Claudel, Paul, 1984: *Art poétique*, Saint-Amand, Gallimard.
6. Claudel, Paul, 1995: *Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix*, Saint-Amand, Gallimard.
7. Claudel, Paul, 1996: *Poésies*, Saint-Amand, Gallimard.
8. Genovaitis Dručkutės Paulio Claudelio dramos „Apreiškimas Marijai“ vertimo rankraštis.

KRITIKA

1. Barjon, Louis, 1958: *Paul Claudel*, Paris, Editions Universitaires.
2. *Cahiers de narratologie* N. 13, <http://revel.unice.fr/cnarra/document.html?id=308>
3. Кассу, Жан, 1998: *Энциклопедия символизма*: Москва, Изд. «Республика».
4. Jakaitė, Dalia, 2002: „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos draugija.
5. *Noesis*, nr. 7: *La philosophie du XXe siècle et le défi poétique*, <http://revel.unice.fr/noesis/document.html?id=31>
6. *Recherches et Débats du Centre catholique des Intellectuels français*, 1969, Paris, Desclée de Brouwer.

7. Truc, Gonzaque, 1961: *Histoire de la littérature catholique contemporaine*, Paris, Casterman.

TEORINĖ LITERATŪRA

1. Chesterton, Gilbert Keith, 1998: *Ortodoksija*, Vilnius: Aidai.
2. Daujotytė, Viktorija, 2001: *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
3. Daujotytė, Viktorija, 2003: *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
4. Maldiney, Henry, “Une phénoménologie à l'impossible: la poésie”, *Etudes phénoménologiques*, III, nr. 5–6, 1987.
5. Maldiney, Henry, 1973 (1994): *Regard, parole, espace/L'age d'homme*, R. P. E.
6. Mažeikis, Gintautas, 2002: „Įspūdžio fenomenologija“, *Seminarai 2001* / sud. A. Jokubaitis ir T. Sodeika, Vilnius: Atviros visuomenės kolegija.
7. Мерло-Понти, Морис, 1999: *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Наука.
8. Шпарага, Ольга «Феноменология опыта: опыт как «почва и горизонт» познания», www.ruthenia.ru/logos/number/2001_2/08_2_2001.htm

LA DIMENSION D'EXPÉRIENCE RELIGIEUSE DANS L'ŒUVRE D'ANTANAS VAIČIULAITIS ET DE PAUL CLAUDEL

Neringa Klišienė

Résumé

L'article présente une analyse d'Antanas Vaičiulaitis et de Paul Claudel, représentants de deux cultures différentes. Comme base d'analyse est vue la dimension de l'expérience religieuse, le champ de cette expérience étant traité comme une rencontre éventuelle des auteurs lithuanien et français. L'expérience religieuse apparaît comme un des facteurs structuraux de leur poésie, ce qui permet de parler d'un lien de fond entre les textes de Vaičiulaitis et de Claudel.

Chez Vaičiulaitis, c'est une expérience de regard et d'écoute. Claudel, lui, parle de „l'œil, qui écoute“,

qui est lié à la mission du poète: célébrer la Création de Dieu. Le sujet parlant de Vaičiulaitis est déjà, par sa nature et par sa présence celui qui écoute la parole de Dieu. Cette sensation de communion avec toute la Création est perçue, par les deux écrivains, comme une expérience religieuse, et la foi en Dieu comme la réalité concrète et comme le rapport avec celui-ci.

L'expérience religieuse est pour Vaičiulaitis et pour Claudel, est ce qui constitue l'harmonie du monde, ce qui concrétise certaines idées du nouvel humanisme chrétien, entre autres, l'idée de la rencontre de l'homme et de la transcendance.

Gauta 2007 06 20
Priimta publikuoti 2007 09 01

Adresas:
Lietuvių literatūros katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5, LT- 2734 Vilnius
El. paštas: studiodk@takas.lt